

گردشگری آب ، راهبردی برای توسعه پایدار استان خوزستان

مرجان ادهم ملکی^۱، منصور غنیان^۲ لینا چاسبی نژاد

^۱دفتر تحقیقات شبکه های آبیاری و زهکشی، سازمان آب و برق خوزستان *

Email:adhammarjan@gmail.com

^۲استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان،

Email:M_Ghanian@yahoo.com

چکیده

گردشگری به عنوان عنصر اصلی جهانگردی با ورود خود به یک کشور موجب اشتغال ، ارزآوری و هم‌چنین مزایای ارتباطی، سیاسی، فرهنگی و تأثیرات بین‌المللی می‌گردد . به دلیل وجود پنج رودخانه بزرگ و پرآب ایران (کارون، دز، کرخه، جراحی و هندیجان) ، دریاچه های متعدد (پشت سد دز ، سد کرخه ، سد کارون ، سد شهیدعباسپور و مارون) باتلاق ها و نیزارها و هورها (تالاب شادگان، هورالعظیم، هور مزرعه و هورالدورق) و جذابیت های طبیعی و دست ساخته مرتبط به منابع عظیم آبی در استان خوزستان ، سازمان آب و برق خوزستان به عنوان متولی آبهای سطحی و زیرزمینی در انجام مطالعات و برنامه ریزی منابع آبی ، احداث سدهای (مخزنی-انحرافی-تنظیمی)، شبکه های آبیاری و زهکشی، نیروگاههای برق ، به قدر داشته های خود نسبت به توسعه گردشگری که امروزه از آن با عنوان "صنعت بدون دود" یاد شده تلاش کرده و دلایل زیادی را در پیگیری این مهم در کنار مأموریت های اصلی خود ذکر نموده که اهم آن لزوم توجه به افزایش "تولید ناخالص ملی" و سهم درآمد استان جهت متنوع سازی اقتصاد و رهایی از اقتصاد تک پایه ای نفتی ، ایجاد اشتغال برای ساکنان محلی ، ایجاد جریانی از سرمایه، انسان ، فرهنگ و کنش متقابل میان آنها در پاسخگویی به تقاضاهای فرهنگی در استان می باشد که در این راستا لزوم زمینه سازی برای استفاده از قابلیت ها و پتانسیل های طبیعی و دست ساخته موجود ، تهیه و اجرای سند راهبردی و یکپارچه توسعه گردشگری آب در قلمرو سدهای مخزنی استان در جهت توسعه پایدار گردشگری در ابعاد مختلف اهمیت ویژه خواهد داشت .

کلمات کلیدی : سازمان آب و برق خوزستان ، توسعه پایدار ، گردشگری

۱- مقدمه :

یکی از اشکال مختلف گردشگری ، توریسم طبیعی یا گردش در طبیعت است که گردشگری آب نیز می تواند در این دسته قرار گیرد . در حقیقت توریسمی بر پایه پایداری محیط زیست با تمرکز اولیه بر تجربه محیط های طبیعی که عامل ترویج فرهنگ و محیط زیست می باشد که امروزه در صنعت گردشگری از جایگاه ویژه ای برخوردار است و در میان گونه های گردشگری از روند رو به رشدی برخوردار است. امروزه اکثر نهاد های متولی صنعت گردشگری در کشور های مختلف و سراسر دنیا به امر گردشگری در طبیعت و در ورای آن به لزوم حفظ محیط زیست بیش از هر زمان دیگری اذعان دارند.

گردشگری آب در چند وجه باید مورد توجه قرار گیرد که در مرحله اول سفر به مناطق طبیعی ،مرحله دوم بهره برداری از مناطق طبیعی و در آخر تاثیراتی که جریان گردشگری در این مناطق برجای می نهد.

با ذکر این موارد توان بالقوه ، جاذبه ها و منابع طبیعی و دست ساخته متنوعی برای جذب گردشگر بر مبنای آب در پنج پهنه آبی استان خوزستان وجود دارد که مهم ترین آنها ، وجود سازه های آبی تاریخی متعدد در استان و سدهای مخزنی متعدد و عظیم در هر یک از حوضه رودخانه های کارون، دز و کرخه می باشد که جاذبه های متنوع گردشگری و فراغتی را در قلمرو خود بوجود آورده اند. در حال حاضر این منابع بصورت بسیار محدود و به شکل خودجوش مورد بهره برداری قرار می‌گیرد که این

وضعیت می‌تواند آثار و پیامدهای نامطلوبی را در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محیط زیستی به همراه داشته باشد. در حالیکه بهره برداری بهینه از این منابع و جاذبه‌ها در کنار سایر جاذبه‌های طبیعی گردشگری استان، از طریق برنامه‌ریزی و مدیریت مناسب و نیز سرمایه گذاری لازم می‌تواند ضمن حفاظت از این منابع ارزشمند، نیازهای گردشگری استان را تامین نماید و موجب رونق اقتصادی استان با ایجاد اشتغال و درآمد مناسب و پایدار گردد.

۲- روش تحقیق :

روش مورد استفاده در این مقاله روش توصیفی تحلیلی با ماهیت کاربردی از نوع کتابخانه‌ای است. رویکرد گردشگری پایدار (Sustainable Tourism)، رویکرد توریسم یکپارچه (Integrated Tourism) و رویکرد برنامه‌ریزی گردشگری مبتنی بر اجتماع محلی (Community Based Tourism Planning) مهم‌ترین رویکردهایی است که زیربنای تئوریک مقاله حاضر را تشکیل می‌دهند. در رویکرد توریسم یکپارچه توسعه پایدار، ابعاد زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی- فرهنگی توامان مورد توجه قرار می‌گیرد) از یک طرف هماهنگی و تلفیق عناصر موجود در سیستم گردشگری و از طرف دیگر هماهنگی گردشگری به عنوان یک بخش برنامه‌ریزی با سایر بخش‌های برنامه‌ریزی در سطح منطقه ای و محلی). برای دستیابی به مولفه‌ها، با مطالعه ی مقالات و کتاب‌ها راجع به گردشگری و مشاوره با صاحب‌نظران، مولفه‌های مطلوب شناسایی و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

۳- تجارب مشابه :

- برخی از تجربیات مشابه خارجی:

۱- **سد تری جورجز (Three Gorges Dam)** در کشور چین که بزرگترین حفاظت آب در جهان و بزرگترین نیروگاه برق آبی جهان است. پس از احداث سد و آبرگیری آن، منافع ساکنین اطراف را علاوه بر کنترل سیل و تولید برق می‌توان توسعه فعالیت‌های گوناگون اقتصادی - تفریحی از جمله پرورش ماهی و ماهیگیری، کشتیرانی و ایجاد زمینه بسیار مناسب برای فعالیت‌های تفریحی، توسعه و گردشگری و اکوتوریسم با توجه به ارزش سد و محیط طبیعی اطراف آن، اهمیت دادن به آثار تاریخی به شمار آورد بطوری که طی سالهای اخیر دیدن محل احداث سد تری جورجیس به یکی از برنامه‌های ثابت تورهای مسافرتی چین تبدیل شده است طبق مستندات موجود در شرایطی که هنوز احداث سد به انتها نرسیده بود از هر گردشگری برای تهیه بلیط ورودی ۷۰ یوان دریافت می‌شد و این سد در زمان اجرا نیز توان درآمدزایی بالایی داشت.

۲- **سد هاوردربولدر (Hoover Dam)** در فاصله دسترسی به سد هیبت دیواره های خاکستری رنگ بتنی به بلندی ۷۳۰ فوت، بازدیدکنندگان را ساعتی متحیر می‌سازد. ساخت این سد، دریاچه عظیم و شگفت آوری به نام دریاچه مد را بوجود آورده است. منطقه طبیعی ساخته شده دریاچه مد، قسمتی از پارک طبیعی این سد می‌باشد که بوجود آورنده منطقه ای برای قایقرانی، ماهیگیری، شنا و پیاده روی بازدیدکنندگان و همچنین دیگر فرصت‌های تفریحی می‌باشد. این سد که برای هر گونه بازدید برای تورهای روزانه باز است. در این سد اقدامات امنیتی فراوانی جهت تامین محیط امن برای بازدیدکنندگان انجام می‌شود. جمعیت زیادی از جوانان که در تابستان برای تفریح و منطقه ورزشی آبی این سد می‌آیند و نهایت انرژی خود را در تفریح و ورزش صرف می‌کنند. البته دسته بزرگ و بی شمار دیگر بازدید کنندگان سد، کودکان هستند.

۳- **سد گابرونر آفریقای جنوبی (Gaborone Dam)** یکی از سدهای معروف که به یک سایت توریستی تبدیل شده است. تپه‌های بلند و زمین‌های جنگلی که اطراف این سد را احاطه کرده و وضعیت فوق العاده‌ای از لحاظ گردشگری برای آنان به ارمغان آورده است. معرفی طرحی به نام آب‌نما همراه با ساخت زمین‌های بازی، استخر شنا، اجرا موسیقی در فضای باز، دیدار از منظره آب از وسط سد، دیدار از حیات وحش، قایق سواری روی رودخانه در هنگامی که سطح آب بالاست و سرو انواع غذا در رستوران‌ها از جاذبه‌های ایجاد شده در این سد است که به جذب هر چه بیشتر گردشگران کمک می‌کند.

- ۴- سد Grand Dixence در سوئیس بازدیدکنندگان این سد می‌توانند در طول دریاچه قدم بزنند و از تماشای گل و گیاهدر اطراف آن لذت ببرند. همچنین می‌توانند به داخل سد بروند و با یک تله‌کابین به‌بالا‌ترین نقطه آن برسند.
- ۵- سد Moiry در سوئیس ارتفاع این سد ۲۸۵ متر است و بلندترین سد بتونی در دنیا به شمار می‌رود. دریاچه‌مصنوعی به طول ۵ کیلومتر که در پشت این سد به وجود آمده از جاذبه‌های آن به شمار می‌رود مدیران این سد با شعار " آیا تا به حال در یک سد هیدرو الکتریک بوده‌اید؟ " گردشگرانرا به دیدار از این سد فرا می‌خوانند. این نوع از گردشگری در زمره گردشگری علمی جایمی‌گیرد که طرفداران زیادی در دنیا دارد.
- ۶- سد Shamokin در پنسیلوانیای آمریکا در یک دره زیبا و روی رودخانه‌ای بنا شده است. در این سد انواع تفریحات و سرگرمی‌ها را برای گردشگران مهیا کرده‌اند. اقامت در هتل و متل، دیدار از پارک و باغ وحش و موزه و گالری و سایت‌های فرهنگیو تاریخی، خرید از بازار، تماشای تئاتر و فیلم و اجرای تورهای پیاده‌روی و تورهایریلی از جمله جاذبه‌های این سد هستند.
- ۷- سد Coulee در واشنگتن آمریکا احداث پارک، باغ، محلی برای اسکی، بازار و محل‌هایی برای سرگرمی و تفریح، این سدرا به یک سایت گردشگری تبدیل کرده است.
- ۸- سد Navajo در نیومکزیکو این سد به‌عنوان یک مرکز علمی تفریحی برای گردشگران شناخته شده است. وجود سایت‌های تاریخی و طبیعی، گالری هنر، آب گرم، پارک و بازار از جاذبه‌های دیگر اینسد هستند.

- برخی از تجارب مشابه داخلی:

ردیف	موضوع قرارداد	تاریخ قرارداد	کارفرما
۱	طرح جامع اراضی حاشیه دریاچه زاینده‌رود	۱۳۶۹	سازمان عمران زاینده‌رود
۲	طرح جامع توریستی حاشیه زاینده‌رود(از چلگرد تا دریاچه سد)	۱۳۷۱	دفتر فنی استانداری چهارمحال و بختیاری
۳	طرح جامع اراضی حاشیه تالاب چغاخور	۱۳۷۷	سازمان ایرانگردی - جهانگردی استان چهارمحال و بختیاری
۴	طرح ساختاری و تفصیلی گردشگری اراضی حاشیه سد گلفرج ارس (۶۰۰ هکتار)	۱۳۸۹	منطقه آزاد تجاری صنعتی ارس
۵	طرح راهبردی - ساختاری و عملیاتی توسعه گردشگری استان چهارمحال و بختیاری	۱۳۹۰	سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان چهارمحال و بختیاری
۶	بازنگری طرح جامع و تهیه طرح تفصیلی اراضی حاشیه تالاب چغاخور	۱۳۹۰	سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان چهارمحال و بختیاری

۱- طرح جامع گردشگری استان چهارمحال و بختیاری: در این طرح ۶ مسیر پیشنهادی گردشگری تعریف شده است. این مسیر عبارت است از: شهرکرد - چالستر (قلعه چالستر) - سامان (پل زمان خان - حاشیه زاینده رود) - هوره (پل هوره) - مارکده - دریاچه سد زاینده رود - بن (آبگیر بن) - امامزاده سید محمد - مسیر شماره ۲ از سامان (حاشیه زاینده رود) که در فاصله بسیار نزدیکی از رود زاینده رود می‌گذرد که به همین دلیل یکی از مهم‌ترین قطب‌های کشاورزی، باغداری و گردشگری استان چهارمحال و بختیاری و کشور ایران محسوب می‌شود. شهر سامان در فاصله ۲۲ کیلومتری شمال شرقی شهرکرد و ۸۵ کیلومتری غرب استان اصفهان و متصل به راه غربی شهرکرد به اصفهان قرار گرفته است. وضعیت طبیعی آن تقریباً کوهستانی و دارای تپه و ماهورهای متعدد و سرسبز است. مجتمع فرهنگی ، تاریخی و تفریحی پل زمانخان و باغ‌های اطرافش، مجموعه کاخ پیشین فرح دیبا که اکنون به هتل تبدیل شده، آرامگاه دهقان سامانی، شاعر پرآوازه ایرانی ، مجتمع ویلایی زاگرس و مناظر زیبای حاشیه زاینده رود از جمله جاذبه‌های گردشگری شهر محسوب می‌شود. این منطقه به‌دلیل وضعیت خاص جغرافیایی برای تولید محصولات محلی همچون بادام و گردو بسیار مناسب است. ۱۳ درصد بادام کشور در شهرستان سامان تولید می‌شود.

- ۲- **طرح سرمایه گذاری ۱۲ مجموعه گردشگری در آذربایجان شرقی** ، احداث مجتمع گردشگری ورزشی نشق در منطقه نمونه گردشگری کندوان میانه، دهکده گردشگری در روستای کندرود شهرستان تبریز، مجتمع شهرسازی و امکانات رفاهی و گردشگری در سه راهی و نیار تبریز، سرمایه گذاری در منطقه نمونه گردشگری آبگرم متعلق کلیبر و مجتمع فرهنگی تفریحی در منطقه نمونه گردشگری حاشیه اتوبان شهید کسایی تبریز و طرح گردشگری مناطق نمونه شورشوی ائل میدانی گوگان، جزیره اسلامی، حاشیه سد شهید مدنی (ونیار) هریس و منطقه نمونه گردشگری دامنه های میشو شبستر از طرح های سرمایه گذاری تصویب شده می باشد
- ۳- **طرح گردشگری سد گلابر، شهرستان ماهشان استان زنجان** ، با امکانات سوئیت روی آب، رستوران روی آب، پیست قایقرانی، بازدید از پرورش ماهی که قرار بود به عنوان منطقه نمونه گردشگری در روستای تاریخی گلابر مورد توجه واقع شود بنابراین در دولت دهم ۱۰ میلیارد ریال برای اجرای طرح گردشگری در این روستا هزینه شد اما متأسفانه نیمه تمام ماند. مسجد چل ژله "قیرخ ایاق" مربوط به دوره ساسانیان، حمام تاریخی، تپه ها و کوه ها و جنگل چشم نواز را از جاذبه های گردشگری روستای گلابر برشمرد
- ۴- **طرح منطقه نمونه سد امند در شهرستان شبستر استان آذربایجان شرقی** ، به وسعت بیش از ۸۰ هکتار (با پیش بینی افزودن ۵۶ هکتار دیگر به مجموعه طرح) - افتتاح فاز ۱ و اجرای فاز دوم با امکاناتی مانند اسکی روی آب، جت اسکی، قایقرانی، ساخت ویلاهای اقامتی، هتل پنج ستاره، کافی شاپ های سنتی و مدرن، رستوران و دهکده سنتی عشایری، آلاچیق های ساخته شده به سبک عشایر، این طرح دارای سرمایه گذار بخش خصوصی است (سرمایه گذاری شرکت ژئوتجارت سیمرغ) که پرورش ماهی کپور، کاشت ۶ هزار اصله نهال درخت افاقیا، ایجاد جاده سلامتی از جمله اقدامات دیگر در این طرح است.
- ۵- **طرح منطقه نمونه گردشگری سد شهرچایی و سلوانا استان آذربایجان غربی** ، در طرح واگذاری مناطق نمونه سد شهرچایی و سلوانا که در سه فاز نیمه اول ۵ ساله اول، نیمه دوم ۵ سال اول و پنج ساله دوم اجرا خواهد شد تاسیسات مختلفی از قبیل مسجد جامع، هتل آپارتمان، هتل ۴ ستاره، بازسازی فضاهای تاریخی، نمایشگاه هنری، بازسازی فضای غار، کمپینگ ، رستورانهای متعدد، فضاهای ورزشی ، پارک حیات وحش، مجموعه خدمات لجن درمانی، جاده سلامت تله کابین و آکواریوم در زمینی به مساحت ۱۵۵ هکتار احداث خواهد شد. اجرای این طرح را منوط به جذب سرمایه گذار خارجی دانستند .
- ۶- **طرح گردشگری حاشیه سد گلفرج منطقه ارس آذربایجان شرقی** ، به مساحت ۶۰۰ هکتار که به جهت وجود آب و هوا و موقعیت مناسب به مرکزی برای بازی های آبی و تشکیل اردوهای تیم ملی قایقرانی تبدیل شد و توسعه توریسم ورزشی و ورزش های آبی در منطقه آزاد ارس موجب تحول آفرینی و اثرگذاری مثبت در ورزش استان آذربایجان شرقی گردید .
- ۷- **طرح جامع اراضی حاشیه تالاب چغاخور استان چهارمحال بختیاری** ، تالاب بین المللی چغاخور با مساحتی حدود ۲۳۰۰ هکتار در شهرستان بروجن در استان چهارمحال بختیاری واقع شده است. این تالاب در مسیر جاده شهرکرد - خوزستان قرار گرفته و از شهر کرد ۶۵ کیلومتر فاصله دارد. فضای وسیع، هوای مطبوع، چشم اندازهای زیبا و وجود انواع پرندگان مهاجر و بومی همراه آداب و رسوم اصیل بختیاری ها، این تالاب را در ردیف یکی از کانون های مهم جذب گردشگری در استان چهارمحال بختیاری قرار داده است.
- ۸- **طرح گردشگری سد چالیدره در طرقله و شانديز مشهد**، منطقه طرقله و شانديز به دليل قرار گرفتن این طرح در یکی از خوش آب و هواترین نقاط ییلاقی اطراف مشهد که چشمه سارها و رودهای جاری و باغات فراوان هوای طرب انگیز و با نشاط را بوجود آورده است. به همین خاطر از شهر طرقله به عنوان تنفسگاه مشهد و ستاره گردشگری خراسان رضوی یاد می کنند. مکان های تفریحی و تاریخی طرقله سد چالیدره، بند گلستان، دره ارغوان، دره داغستان، سنگ نگاره های تاریخی، ییلاقات طرقله، امام زادگان سید یاسر(ع) و سید ناصر(ع)، پارک ها و

بوستان‌ها می‌باشد. که مطالعات طرح راهبردی طبقه و شان‌دیز با هدف ایجاد پایداری در محیط طبیعی و توسعه گردشگری پایدار انجام پذیرفت که از ویژگی‌های بارز این طرح، برنامه ریزی برای فعالیت‌های گردشگری در منطقه جغرافیایی مشخص و با دیدگاه راهبردی است طراحی پروژه‌ی انتقال آب از سد چالیدره و منبع آب شرب شهر طبقه نیز در حال انجام است.

۴- پتانسیل‌های توسعه گردشگری آب :

- جاذبه‌های طبیعی :

۱- جاری بودن بخش عظیمی از آب‌های سطحی کشور و وجود رودخانه‌های پرآب و دائمی

۱-۱ **کارون**: رود کارون پرآب‌ترین و بزرگ‌ترین رودخانه‌ایران است. این رود در سنگ نوشته‌های باستانی کرن، کرنک و کوه‌رنگ نیز نامیده می‌شد و اولین تمدن‌های بشری در کنار این رود تشکیل گردیده است. برخی نیز رودخانه کارون را همان رودخانه باستانی کوپرتس می‌دانند. این رود با طول ۹۵۰ کیلومتر طولانی‌ترین رودی است که تنها در داخل ایران قرار دارد و همچنین تنها رود ایران است که بخشی از آن قابل کشتیرانی است. رودخانه کارون به غیر از تامین آب آشامیدنی و کشاورزی و تولید برق مصرفی دارای مواهب دیگری نیز می‌باشد از جمله بستر مناسبی برای جذب سرمایه گذاری و ایجاد مکان‌های تفریحی پررونق و نیز حمل و نقل کالا است به علت آنکه از طریق آن می‌توان کالاهای تجاری و صادراتی کشور را با استفاده از حمل و نقل آبی، از اهواز و حتی شوشتر تا بنادر بین‌المللی خوزستان مانند خرمشهر و آبادان منتقل کرد.

۱-۲ **دز**: رودخانه‌ای است که از رشته کوه زاگرس میانی (در جنوب استان لرستان-الیگودرز) سرچشمه می‌گیرد و چندین هزاره است که در اقتصاد شمال خوزستان نقشی بسیار مهم داشته و دارد. بر روی رودخانه دز، سدهای بزرگی ساخته شده یا در دست ساخت است؛ که از جمله آن می‌توان به برنامه ساخت سد بختیاری در جنوب لرستان و نیز به سد دز (ششمین سد بزرگ جهان در زمان ساخت آن)، در شهرستان اندیمشک و سدهای تنظیمی در شهر دزفول اشاره کرد.

۱-۳ **کرخه**: رودخانه کرخه از شمال به سوی جنوب جریان دارد و پس از گذر از کنار آثار شوش باستان به سوی باختر تغییر مسیر می‌دهد. در چهل کیلومتری شمال اهواز مسیر آن دوباره تغییر کرده و وارد عراق می‌شود. کرخه در عراق به رود دجله می‌ریزد. کرخه ۹۰۰ کیلومتر درازا دارد. بزرگ‌ترین سد ایران بر روی رود کرخه ساخته شده و سد کرخه نام دارد. نام کرخه نامی بسیار باستانی است و نام منطقه و حکومتی کهن در جنوب خوزستان بوده است.

۱-۴ **مارون**: مارون که طاب هم نامیده می‌شده سرحد جغرافیایی فارس و خوزستان بوده و امروز از میانهٔ خاک کهگیلویه و سپس بهبهان گذر می‌کند. سد مارون شهرستان بهبهان بخش‌های وسیعی از زمینها و مناطق روستایی بخش دهستان کفشکنان منطقه روتلخی واقع در پشت سد مارون را در بر گرفته و به زیر آب برده است. مارون در جایی به نام جم صبی وارد دشت خوزستان می‌شود. این دشت کوهپایه‌ای در قدیم هرمزدگان نامیده می‌شد و همان جایی است که اردشیر ساسانی در نبردی بر اردوان اشکانی پیروز شد. سدی نیز در شهرستان بهبهان بر روی رودخانه مارون زده شده به نام سد مارون. سر راه رودخانه مارون بلافاصل بعد از سد شهداء محلی دنج و تفریحی به نام کریا برای مردم ومیهمانان نرورزی فراهم شده است.

۱-۵ **زهره (هندیجان)**: این رودخانه از کنار شهرهای اردکان، سپیدان و ممسنی در استان فارس میگذرد که در نزدیکی شهرستان ممسنی رودخانه فهلیان هم به آن می‌ریزد و بعد از خارج شدن از استان فارس به مسیر خود به سمت جنوب غرب ادامه می‌دهد و از کنار شهرستان گچساران در استان کهگیلویه و بویراحمد عبور می‌کند که پس از ریخته شدن رودخانه‌های بابا منیر و هفت قنات در آن به سردشت (زیدون) بهبهان در استان خوزستان وارد می‌شود و با گذشتن از

روستای سریره به سمت شهرستان هندیجان در جنوب تغییر مسیر داده و با گذشتن از این شهرستان به خلیج فارس می ریزد.

۲- برخورداری از نیمی از مساحت تالاب‌های بین‌المللی و ارزشمند دائمی و فصلی کشور

۱-۲ **تالاب بین‌المللی شادگان** - ۲۹۶ هزار هکتار مساحت دارد و از شمال به شادگان و خور «دورق» و از جنوب به رودخانه بهمن شیر، از باختر به جاده دارخونین و آبادان و از خاور به آب‌های خورموسی محدود می‌شود. سطح تالاب با گیاهان آب‌دوست چون لویی و چولان و گیاهان غوطه‌ور پوشیده شده و محل بسیار مناسبی برای پذیرش پرندگان آبی روی می‌آورند. در این تالاب، انواع ماهیان آب شیرینو شور مانند: بنی، شیرید، حمری، شانک، ماهی‌های پرورشی و پرندگانی چون فلانمینگو، حواصیل، لک لک، غاز وحشی، اردک، گراز و ... زیست می‌کنند. تنها زیستگاه و محل زاد و ولد اردک کرکری در جهان این تالاب است و پرندگانی چون «گیلان‌شاه خالدار» و «اکراس آفری - قایی» نیز از نمونه‌های بسیار کمیاب هستند که در این منطقه یافت می‌شوند.

۲-۲ **هورالعظیم شادگان** - هورالهویزه یا تالاب بزرگ هویزه بزرگ‌ترین تالاب استان خوزستان و یکی از بزرگ‌ترین تالاب‌های داخلی ایران است. حدود یک سوم این تالاب در ایران و مابقی آن در کشور عراق است. این تالاب از دیدگاه منابع جانوری و گیاهی بسیار غنی می‌باشد که این تالاب از آب‌های اضافه رود کرخه، دویرج و بخشی از آب‌های اضافه اروندرود تشکیل شده است. سراسر هورالعظیم با نی پوشیده شده است. مساحت مشخص شده توسط اداره کل محیط زیست خوزستان به عنوان تالاب حدود ۱۱۸۰۰۰ هکتار می‌باشد. هورالعظیم در غرب استان خوزستان در انتهای رود کرخه در منطقه مرزی دشت آزادگان بین دو کشور ایران و عراق واقع شده است و این تالاب مشترکاً در شهرستان‌های دشت آزادگان و هویزه استان خوزستان واقع گردیده است. خشک شدن هورالعظیم چه در ایران و چه در عراق میزان وقوع توفان‌های شن را افزایش داده است و باعث شده استان خوزستان با گرد و غبارهایی حدود ۲۱ برابر استاندارد مواجه شود.

۳-۲ **تالاب بامدژ اهواز** - در ۴۰ کیلومتری شمال غربی اهواز قرار دارد. این زیستگاه آب شیرین تالابی چهار هزار هکتار وسعت دارد و در کنار روستاهای مزرعه، بامدژ، سادات طواهر، سید جاسم و همچنین سد شاور، کانال توانا و خط راه آهن اهواز - اندیمشک قرار گرفته است. علاوه بر اینکه عمده آب این تالاب از رودخانه شاور تامین می‌شود، بالا بودن سطح آب‌های زیر زمینی، سنگینی بافت خاک، فروافتادگی منطقه، بارندگی و جریان‌های سیلابی زمستانه و آبهای برگشتی از زمین‌های کشاورزی از عوامل مهم پایداری این تالاب محسوب می‌شوند که در نهایت آب خروجی تالاب از شاخه‌ای به نام خاور عبور کرده و پس از گذر از کانال توانا به رودخانه دز می‌ریزد.

۴-۲ **تالاب میانگران ایذه** - در جنوب غربی کوهپایه زاگرس و در فاصله یک و نیم کیلومتری شهرستان ایذه در شمال شرقی استان خوزستان واقع شده است. این تالاب از تالاب‌های مطرح ایران می‌باشد که به نام‌های پرچستان (گورویی و اورک شالو)، شیخان، فاروم (قلعه گژدم) و منقار نیز نامیده می‌شود منبع تغذیه تالاب از هیچ رودخانه‌ای نیست و به همین دلیل نزولات جوی و آب‌های ناشی از آب شدن برف‌های ارتفاعات منطقه و حتی بخشی از فاضلاب‌های شهری به این تالاب ورود پیدا می‌کند. نی، گیاهان مرتعی، خارشتر، انواع یونجه و شنبلیله و نوعی از گیاهان محلی به نام‌های شتی و پاوکده از پوشش گیاهی غالب در تالاب محسوب می‌شوند.

۵-۲ **هورالدورق شادگان** - هور نسبتاً وسیع دورق در محدوده جنوب غربی خوزستان قرار گرفته است. رود جراحی پس از عبور از شادگان (فلاحیه) به آن می‌ریزد. همچنین نفوذ آب‌های سطحی خلیج فارس باعث گسترش این هور ساحلی گردیده است. منابع طبیعی آن از قبیل ماهی، طیور (پرندگان)، نی (قصب)، لویی (بردی) و نمک است. همچنین نوعی گیاه رطوبت‌پسند معروف به چولان (کولان) در سطح وسیع آن می‌روید که مورد استفاده حاشیه‌نشینان هور قرار می‌گیرد.

۶-۲ **تالاب ناصری دیروز و تالاب نیشکر امروز** - در حدود ۱۲ کیلومتری اهواز - خرمشهر به تالابی وسیع بر می‌خورید که تجمع فلانمینگوها در آن جلب توجه می‌نماید. منابع مختلف وسعت آن را ۱۸ هزار هکتار ذکر نموده‌اند و بنظر می‌رسد از

حدود ۱۵ سال قبل در اثر هدایت پساب دو مزرعه بزرگ کشت نیشکر میرزا کوچک خان و امیر کبیر به وسعت کنونی رسیده است. این تالاب پیش از این به تالاب ناصری معروف بوده که با افزایش وسعت ناشی از ورود پساب های مزارع نیشکر به تالاب نیشکر معروف شده است.

۳- جاذبه های طبیعی :

۳-۱ **تفریحگاه ساحلی دز (علی کله) ، دزفول** - این تفریحگاه در پایین دست سد تنظیمی دز و شمال شهر دزفول واقع شده و یکی از پرطرفدارترین مراکز تفریحی شمال خوزستان به شمار می رود. برای آسایش و راحتی گردشگران در این مجموعه و در کنار ساحل دز صفاهایی سر پوشیده ساخته است، همچنین وجود پارک و فضای سبزی در مجاورت ساحل به همراه وسایل بازی و تفریحی باعث شده که در سایر فصول نیز محلی برای تفریح مردم باشد. یکی دیگر از جاذبه های تفریحی این محل خصوصاً برای کودکان وجود چند نوع سرسره آبی در ساحل رودخانه است. همچنین رستورانی سه طبقه با طرح زیگوراتی توسط شهرداری دزفول در مجاورت ساحل رودخانه در حال ساخت است.

۳-۲ **پارک ملی دز، دزفول** - یکی از پارک های ملی ایران است که در شمال استان خوزستان و در محدوده شهر میانرود از توابع شهرستان دزفول واقع است. وجود حیات وحش غنی در کنار چشم اندازهای زیبا نظیر رودخانه، تالاب، این منطقه را به یکی از چشم اندازهای مهم استان خوزستان بویژه از لحاظ پرندنگری تبدیل نموده. این جنگلها یکی از زیستگاههای مهم گونه نادر گوزن زرد ایرانی می باشد.

۳-۳ **آبشار شوی، دزفول** - با ارتفاع ۸۵ متر و عرض ۷۰ متر در ایران بی نظیر بوده و بزرگترین آبشار خاورمیانه به حساب می آید. این آبشار در رشته کوههای زاگرس و در دهستانی به نام شوی از توابع شهرستان دزفول و در نزدیکی کوه سالن قرار دارد و دارای تنوع زیست محیطی بسیار زیبا و زیستگاه غنی از جمله حیات وحش چون کل بز، پلنگ، خرس و سمندر ایرانی و پوشیده از درختان بلوط است. راه دستیابی این آبشار از منطقه شهیون در شمال دزفول و بعد از عبور از روستای صالح آباد و از طریق جاده روستایی آن می باشد.

۳-۴ **چشمه عین خوش، اندیمشک** - چشمه عین خوش در فاصله ۱۳ کیلومتری جاده اندیمشک به اهواز واقع شده است. در فاصله ۷۰ کیلومتری این جاده دهکده عین خوش واقع شده که در فاصله کمی از آن چشمه عین خوش از زمین می جوشد. آب این چشمه از دسته آبهای سولفات بیکربناته کلسیک نیم گرم می باشد.

۳-۵ **چشمه سی زنگر، شوشتر** - که به معنی سوزنگر و دوزنده است در شوشتر واقع شده است. حوض و طاق صخره ای سنگی و یک دهانه بزرگ مستطیلی سنگی از آثار پیرامون آن است که چشمه از آن می تراود و پنج دهانه کوچک سنگی در اطراف دارد که آب در زیر آنها جریان می یابد. یک درخت کهن کنار در اطراف چشمه قد برافراشته است

۳-۶ **دشت سوسن، ایذه** - دشت سوسن در ۳۵ کیلومتری شمال غربی شهرستان ایذه واقع شده است که دلیل عبور رودخانه کارون از میان دشت و تقسیم آن به دو بخش شرقی و غربی دارای گونه های مختلف گیاهی از جمله درختان انار، بلوط، انجیر و ... می باشد، مردم منطقه علاوه بر دامپروری به کشت برنج و دیگر محصولات کشاورزی نیز می پردازند. علاوه بر طبیعت بسیار زیبای دشت سوسن خصوصاً در فواصل بین بهمن ماه تا خرداد ماه، دارای غنای بسیار بالای آثار تاریخی شامل اتلال باستانی، پل، بردگوری و ... می باشد

۳-۷ **مال آقا، ایذه** - روستایی در شهر قلعه تل و ۳۲ کیلومتری باغملک یکی از مناطق خوش آب و هوای استان خوزستان می باشد. از جمله جاذبه های طبیعی این روستا، آبشار زیبای شیوند است که در روستای شیوند در نزدیکی مال آقا قرار دارد، درختان انار، چنارهای سر به فلک کشیده و گیاهان محلی در حاشیه رودخانه از دیگر جاذبه های این روستا میباشد و از دیگر جاذبه های این روستا، یک سازه کهن آبیاری در کنار روستا است که در گویش محلی آن را «بیاره» می گویند که این سازه سنتی برای انتقال آب از محلهایی که گسستگی در مسیر وجود داشته باشد ساخته می شود همچنین در این منطقه کتیبه های سنگ نوشته به جا مانده از دوران مصریان ملقب به بردگپ (سنگ بزرگ) و همینطور آثار باقیمانده از

خانه‌های ساخته شده در دل کوه وجود دارد .

۸-۳ دشت شیمبار ، مسجدسلیمان - این منطقه گردشگری از توابع بخش چلو شهرستان اندیکا می باشد از جمله دیدنی‌های دشت شیمبار قلعه دختر [دز سیاه] کوه قلندران در تنگ سنان است و امروزه جنگل انبوه و مناظر بسیار زیبا و تیره ماهورهای شیمبار و آثار باستانی این منطقه پتانسیل های بالقوه ای را جهت جذب گردشگران به وجود آورده است. حیات وحش آن در گذشته چنان مملو از خرس و گرگ و کفتار، گله های گراز و پرندگان عظیم الجسه مانند عقاب و کرکس بود که کمتر کسی جرئت ورود به قلب جنگل شیمبار را داشت. متأسفانه امروزه به علت حضور شکار چیان غیر قانونی حیات وحش و چرخه اکو سیستم این جلگه گرمسیری تضعیف شده است. از دیگر آثار مهم شیمبار «پل نگین یا خدا آفرید» می باشد. این پل در زیر یک تپه طبیعی واقع شده طول آن حدود ۳۰۰ متر است که آب اضافه دشت شیمبار را به منطقه شلا هدایت می کند و بعد از طی طریق به رودخانه عظیم کارون منتهی می شود. باستان شناسان قدمت این پل را به دوران اشکانیان نسبت می دهند

۹-۳ پارک جنگلی و سد تفریحی ، مسجدسلیمان - پارک جنگلی در کنار رودخانه‌ای به همین نام قرار دارد، بر روی این رودخانه سدی کوچک ساخته شده که محل احداث اولین کارخانه برق ایران و خاورمیانه می‌باشد، همچنین پشت این سد دریاچه‌ای قرار دارد که امکان قایق سواری و شنا در آن وجود دارد.

۱۰-۳ جزیره کوشک ، مسجد سلیمان - واقع در دریاچه سد شهید عباسپور در بخش اندیکا، که بزرگترین دریاچه آب شیرین کشور می‌باشد. دارای حدود ۳۰۰ اتاق در ویلاهای خود می‌باشد که همه ساله مهمانان زیادی را دارا می‌باشد .

۱۱-۳ چشمه های آب گرم ، مسجد سلیمان - بدلیل وجود گوگرد در کوههای این منطقه از دل آنها چشمه‌هایی بیرون می‌آید که آب آن در زمستان نیز گرم می‌باشد و خواص درمانی بسیاری دارد.

۱۲-۳ کوه های باغملک - شهرستان باغ ملک منطقه ای کوهستانی است که از کوه های بادرنگان در شمال و کوه های زرین و دیوانه در جنوب تشکیل شده است. مهم ترین پوشش گیاهی منطقه بلوط و افرا تشکیل می دهند و از گیاهانی که کاربرد دارویی و صنعتی دارند؛ گل گاوزبان، خاکشیر و گون کتیرا و پوشش گیاهی مخصوص دام در این منطقه می رویند. روباه، شغال، گرگ، بزکوهی، قوچ، میش، گراز، خرگوش، کبک، قرقاول در اطراف این شهرستان دیده می شوند. هوای باغ ملک معتدل است. بیشترین درجه حرارت در مرکز این شهرستان در تابستان ها به ۴۲ درجه بالای صفر و کم ترین آن در زمستان ها به صفر درجه می رسد. میزان باران سالیانه این شهرستان به طور متوسط ۵۰۰ میلی متر است.

۱۳-۳ جزیره مینو ، آبادان - جزیره‌های ایران در استان خوزستان است. این جزیره در گذشته نام صلبوخ داشته و بین آبادان و خرمشهر واقع شده و دو شاخه اروندرود آن را فرا می‌گیرد. این جزیره دارای ۱۰ متر ارتفاع از سطح دریاست و در فاصله ۱۰ کیلومتری خرمشهر است. این شهر تفریح گاهی برای مردم آبادان و خرمشهر به حساب می‌آید. کشاورزی و پرورش دام در این جزیره جایگاه خاصی دارد. در جزیره مینو ۵ نهر جریان دارد که دو تای آن‌ها از رود جرف و سه تای آن‌ها از اروندرود منشعب می‌شوند. این جزیره از معدود نقاط جهان است که آبیاری بوسیله برکشند و فروکشند آب انجام می‌شود و به وسیله‌ای نیاز نیست. این جزیره سراسر از نخلستان پوشیده شده که محیط زیست مناسبی برای زیست پرندگان مهاجر است. همچنین نزارهای انبوه آن پناهگاه حیوانات وحشی مانند گراز است.

۱۴-۳ وجود نخلستان‌های وسیع :

سطح زیرکشتنخیلات استان را ۶۸ هزار هکتار اعلام کرده اند که از این میزان ۳۰ هزار هکتار نخیلات بارور و ۱۲ هزار هکتار غیربارور و به صورت نهال می‌باشد و شهرستان‌های شادگان، آبادانو خرمشهر به ترتیب بالاترین میزان تولید خرما را در استان دارند و استعمران، برحی، بریم، کبکاب، گنتار، زاهدی، دیری و خضراوی از ارقامیاست که در استان کشت می شود . که در سال ۱۳۹۳ بالغ بر ۱۹۵ هزار تن خرما تولید شده است . در سال گذشته ۵۶ هزار تن خرما از استان به خارج صادر شده است، عنوان کرد: خوزستان رتبه نخست صادرات خرما را در کشور دارد و بیش از ۵۰ درصد صادرات خرما در سطح کشور مربوط به خوزستان است (گزارش مدیر باغبانی کشور در گزارش خبرگزاری دانشجویان ایران(ایسنا) منطقه خوزستان)

- جاذبه های دست ساخته :

۱- کهن ترین سازه های آبی جهانی

۱-۱- نهر داریون - کهن ترین کانال آبیاری فعال جهان : در شهر شوشتر و در شاخه شطیپ (که زیر شاخه کارون است) قرار دارد و آب رودخانه کارون از این طریق به دشت میاناب می رسد و سرآب این کانال در زیر خرابه های قلعه تاریخی سلاسل ساخته شده که در طول تاریخ با توجه به تغییر مسیر رودخانه یا فراز و نشیب آب سر آبهای متعددی برای آن تعبیه شده است و براساس تحقیقات باستان شناسی سکونت گاههای حاشیه نهر داریون که بیش از ۳۳ کیلومتر طول دارد و در نهایت در محلی به نام بند عرب حسن به شاخه گرگر می ریزد، مربوط به دوران حکومت الیمائیان در خوزستان و در زمان اشکانیان است. سرآب داریون تونلی است که درون صخره ماسه سنگی حفر شده و بیش از ۲۰۰ متر طول دارد. پس از طی این مسیر نهر به صورت روباز ادامه مسیر می دهد و در محل بندی به نام خاک به دو شاخه تبدیل می شود و شاخه فرعی (به نام رقت) پس از طی کردن مسیری به طول ۲ کیلومتر به گرگر می ریزد. در این شاخه پل بند بزرگی به نام لشکر و پلی به نام شاه علی قرار دارد و این نهر هم اینک آبیاری ۴۰ هزار هکتاری میان آب را به عهده دارد.

۲-۱- پل بند گرگر یا آبشارها - کهن ترین مجموعه صنعتی چند منظوره جهان : این پل در شهر شوشتر و در فاصله ۴۰۰ متری بند میزان قرار دارد. پل بند گرگر آب را در تراز مشخصی نگه می دارد و چون خود سازه بر روی صخره ایجاد شده ۳ تونل اصلی و چندین تونل فرعی که درون صخره کنده شده اند، وظیفه تامین آب مورد نیاز برای چرخاندن حداقل ۳۲ باب آسیاب آبی را به عهده داشته اند. آب هایی که بدین منظور قبلاً" به آسیاب ها منتقل می شدند، هم اینک با از کار افتادن آسیاب ها به صورت آبشارهای زیبایی از دهانه تونل ها بیرون می ریزند. این مجموعه به دلیل وجود چند کاربرد از جمله تونل آب بر، پل، بند، آسیا های مختلف آرد سازی، روغن گیری، شیر کشی، قدیمی ترین و بزرگترین سازه چند منظوره تاریخی جهان می باشد.

۳-۱- پل - بند دزفول - کهن ترین پل قابل تردد جهان : با قدمت قریب به ۱۷۰۰ سال کهن ترین پل جهان است که هنوز هم تردد بر روی آن جریان دارد و این پل بند از یادگاری های عهد ساسانی است که ۵/۹ متر ارتفاع، ۱۷ پایه، ۱۴ چشمه طاق بزرگ و ۱۳ چشمه طاق کوچک دارد. نوع مصالح به کار رفته در این بنا شامل ماسه سنگ، قلوه سنگ، آجر و ملات ساروج می باشد. یکی از نکات فنی بسیار جالب در این سازه وجود بست های سربی، فولادی جهت اتصال سنگ های پی بنا و کف سازی رودخانه است و تا قبل از ساخت دهانه فلزی که در سال ۱۳۱۶ هجری شمسی توسط انگلیسی ها ساخته شد پل دزفول دارای ۴۲ چشمه طاق کوچک و بزرگ بوده است. این پل بند همانند بسیاری دیگر از پل بندهای استان خوزستان در سال ۲۶۰ میلادی پس از شکست امپراطور روم والرین و سپاهانش توسط شاپور اول ساسانی با طراحی و نظارت مهندسان ایرانی و نیروی کار اسرای روم جهت جبران خساراتی که به شهرهای مرزی وارد نموده بودند ایجاد گردید.

۴-۱- تونل بولیتی - کهن ترین تونل آب بر جهان : مجموعه آسیاب های شوشتر از طریق ۵ تونل اصلی و چندین تونل فرعی تغذیه می شوند که شامل: تونل های سه کوره، شهر و بلیتی می باشند. از این میان تونل بلیتی در مسیر رودخانه گرگر تا قبل از رسیدن به پل بند گرگر است و تونل بلیتی در واقع فیوز و فشار شکن آب در زمان عبور سیلاب از گرگر می باشد که باعث جلوگیری از خسارت به تونل های دیگر و مجموعه آبشارها می شود و جریان سیلاب را بدون برخورد به آسیاب های مجموعه به خارج از آن راهنمایی می کند. این تونل به ابعاد بسیار بزرگ در سازند آغاچاری حفر گردیده و برای تهیه و جلوگیری از تجمع رطوبت که ممکن است باعث تخریب صخره های ماسه سنگی شود، تعدادی هواکش یا شفت عمودی برای آن ساخته شده. تونل بلیتی نیز در دوره ساسانیان حفر گردیده است.

۱-۵ پل - بند سیاه منصور - کهن ترین سیفون تاریخی جهان : این سازه مربوط به ۱۷۰۰ سال قبل (دوره ساسانی) بوده و در غرب شهر جندی شاپور و در کنار جاده آسفالتی که قبل از پل بتنی سیاه منصور از جاده دزفول به شوشتر جدا شده و به طرف شوش می رود ، قرار دارد و قسمت اصلی این بنا در عرض رودخانه سیاه منصور ، بندی است که بر روی آن پایه های ۸ گانه یک پل ساخته شده و تونلی که بازمانده یکی از سیفون های شهر جندی شاپور است در میان بند قرار دارد (این بند علاوه بر آب های سطحی سیلابی ، به راحتی آب کانال روباز را از درون یک تونل که درون آن تعبیه شده ، عبور می داده است) به منظور انتقال آب کانال ، ابتدا بندی از نوع وزنی به ارتفاع ۴ متر و عرض ۶ متر ایجاد کرده اند . سپس پایه های پل و یک سیفون را درون بند قرار داده اند . این تونل شبیه سیفون واونه بوده و امن ترین محل برای عبور آب بوده است

۱-۶ دیواره تثبیت رودخانه - کهن ترین دیواره تثبیت جهان : مربوط به دوره ساسانی در پایین دست سد تنظیمی کرخه شناسایی شده است که جهت جلوگیری از فرسایش دیواره رودخانه و به منظور پیشگیری از انحراف بدون برنامه آب ، با استفاده از سنگ های تراش ، آجر ساروج ساخته شده است . طول این دیواره ۱۱۰ متر ، قطر آن ۲ متر و ۵۰ سانتی متر و ارتفاع ۵ متر است که بصورت شیب دار و ذوزنقه ای در حاشیه رودخانه کرخه قرار گرفته است . این عمل هم اکنون با اتصال بلوک های سیمانی و سنگ های بزرگ در اصطلاح فنی گابیون بندی انجام می شود در انتهای این دیواره نهر بزرگ و تاریخی تیرا که با گذشت زمان مملو از رسوب است قرار دارد

۲- برخورداری از سدهای عظیم و متعدد احداث شده یا در حال احداث در مناطق مختلف استان و امکان استفاده چندمنظوره از آنها :

۲-۱ سدهای مخزنی بهره برداری شده

ردیف	نام سد	موقعیت	نام رودخانه	نوع سد	حجم مخزن (میلیون متر مکعب)	سطح دریاچه (کیلومتر مربع)	سال بهره برداری
۱	دز	اندیشمک	دز	بتنی	۳۴۶۰	۶۵	۱۳۴۱
۲	شهید عباسپور	مسجدسلیمان	کارون	بتنی	۳۱۵۰	۵۵	۱۳۵۵
۳	مارون	بهبهان	مارون	خاکی	۱۲۰۰	۲۰	۱۳۷۹
۴	کرخه	شوش	کرخه	خاکی	۷۳۰۰	۱۶۰	۱۳۸۰
۵	مسجد سلیمان	مسجدسلیمان	کارون	جریانی	۲۳۰	۲۸	۱۳۸۰
۶	کارون ۳	ایذه	کارون	بتنی	۲۷۵۰	۴۶	۱۳۸۳
۷	جره	رامهرمز	زرد	خاکی	۲۶۰	۸	۱۳۹۲
جمع						۳۸۲	

۲-۲ نیروگاههای بهره برداری شده

ردیف	نام نیروگاه	موقعیت	ظرفیت نیروگاه (مگاوات)	تاریخ بهره برداری
۱	دز	اندیشمک	۵۲۰	۱۳۴۱
۲	شهید عباسپور	مسجدسلیمان	۱۰۰۰	۱۳۵۶
۳	کرخه	شوش	۴۰۰	۱۳۸۱
۴	مسجد سلیمان	مسجدسلیمان	۲۰۰۰	۱۳۸۱
۵	مارون (واحد اول)	بهبهان	۷۵	۱۳۸۳

۶	دوم شهید عباسپور	مسجد سلیمان	۱۰۰۰	۱۳۸۴
۷	کارون ۳	ایذه	۲۰۰۰	۱۳۸۴
جمع			۶۹۹۵	

۳-۲ سدهای انحرافی، تنظیمی و انحرافی - تنظیمی بهره برداری شده

نوع سد	نام سد	موقعیت	نام رودخانه	سال بهره برداری	نوع سد	ظرفیت (متر مکعب در ثانیه)	وسعت اراضی پایین دست (هکتار)
انحرافی	فجر	رامهرمز	ابوالفارس	۱۳۷۵	بتنی	۱۰	۳۰۰۰
	انحرافی دز	اندیمشک	دز	۱۳۵۰	بتنی	۲۴۷	۱۲۵۰۰۰
	شهدا	بهبهان	مارون	۱۳۷۶	بتنی	۲۲	۱۴۶۰۰
	خیرآباد	بهبهان	شاوور	۱۳۱۹	سنگی	۷	۵۴۰۰
	جایزان	بهبهان	مارون	۱۳۷۶	بتنی - خاکی	۷	۶۵۰۰
	شاوور	شوش	شاوور	۱۳۱۵	بتنی	۱۰	۲۵۴۰۰
	کرخه	حمیدیه	کرخه	۱۳۳۶	بتنی	۴۰	۲۰۰۰۰۰
	رامشیر	رامشیر	جراحی	۱۳۸۵	بتنی	۲۵	۲۲۰۰۰
	آسک	هندیجان	زهره	۱۳۸۵	بتنی	۵۰	۵۰۰۰۰
	رامهرمز	رامهرمز	الله	۱۳۹۱	بتنی	۴۰	۲۶۰۰۰
تنظیمی	تنظیمی دز	اندیمشک	دز	۱۳۵۰	بتنی - وزنی	--	۱۲۵۰۰۰
انحرافی	گتوند	گتوند	کارون	۱۳۵۲	خاکی - بتنی	۳۰	۴۷۰۰۰
تنظیمی	پای پل	شوش	کرخه	۱۳۸۸	RCCبتنی	۸۲	۶۵۰۰۰

۳- مجتمعات های فرهنگی، خدماتی، رفاهی

۱-۳ مجتمع اقامتی و رفاهی هتل بوستان، اهواز - شامل: ۲۸ باب اتاق، دو باب سوئیت، سالن جلسه، سالن کنفرانس،

سالن سینما، سالن های غذاخوری و بوفه. در محدوده هتل سالن ورزشی ۲۵۰۰ نفره برای ورزش های والیبال، بسکتبال و مینی فوتبال، سالن بدنسازی با تجهیزات کامل و مدرن، سالن بولینگ ۱۰ خطه، سالن ورزش های رزمی و تنیس روی میز، سالن تیراندازی با کمان و اسلحه بادی.

۲-۳ مجتمع اقامتی و رفاهی جزیره شهید عباسپور، مسجد سلیمان - ۱۲ ویلای یک خوابه، دو خوابه، سه خوابه و چهار خوابه،

سالن غذاخوری و تریا جزیره مشرف به دریاچه و فضای سبز طبیعی، کوه نوردی و پیاده روی در طبیعت دست نخورده کوه های اطراف جزیره، محیطی بسیار بکر که با آمیخته شدن مناظر آب، کوه و فضای سبز، طبیعت، سفر زیارتی به امام زاده سلطان از راه آبی دریاچه که در کلیه فصول سال نظر زائران و گردشگران بیشماری را به خود جلب می نماید، پیست مخصوص دوچرخه سواری، قایق سواری بر آبهای دریاچه زیبای جزیره، زمین چند منظوره ورزشی (مینی فوتبال، بسکتبال و والیبال، ماهی گیری، تنیس روی میز، بدمینتون).

۳-۳ مجتمع اقامتی و رفاهی مارون، بهبهان - مجموعه تفریحی - ورزشی ساختمانهای جنبی سد مارون (پلاژ) با وسعت

حدود ۱۳ هکتار در ۲۴ کیلومتری شهرستان بهبهان جنب دریاچه سد مارون واقع شده است. تعداد ویلاهای این مجموعه ۱۸ دستگاه و شامل ۹ دستگاه سه خوابه و ۹ دستگاه تک خوابه می باشد. این مجموعه دارای فضای سبز زیبا با گونه های

گیاهی متنوع می باشد که چشم اندازی زیبا را بوجود آورده است. مجموعه مذکور با تجهیزاتی کامل از قبیل سرویس خواب، مبلمان، میز ناهار خوری، سیستم خنک کننده و تهویه هوا، شبکه های استانی، آشپزخانه و امکان استفاده از پیست دوچرخه سواری و قایق سواری و اتوبوس دریایی و سایر ورزشهای آبی.

۴-۳ مجتمع اقامتی و رفاهی کارون ۳، ایذه - این مجتمع با زیربنای ۷۰۰۰ متر مربع در زمینی به مساحت ۵۰،۰۰۰ متر مربع در مجاورت سد کارون ۳ توسط شرکت تبلیه احداث گردید. از امکانات موجود در مجموعه، می توان به موزه و نمایشگاه دائمی، سینما (جهت نمایش عملیات اجرای سد)، رستوران، مسجد، پارک و... اشاره نمود. این مجتمع رفاهی، مجموعه منحصر بفردی است که بین استانهای خوزستان و چهارمحال بختیاری واقع شده و فضای آن به گونه ای است که براساس آمار موجود، سالیانه پذیرای حدود ۱۵۰ هزار بازدید کننده است. مجتمع رفاهی سد و نیروگاه کارون ۳ همزمان آمادگی پذیرایی بیش از ۷۰ میهمان را دارد. مجتمع رفاهی سد و نیروگاه کارون ۳ در ۲۷ کیلومتری شهرستان ایذه با چشم اندازی دل انگیز و فضایی وسیع، دارای سه دهنه پارکینگ در کنار سد کارون ۳ واقع شده است.

۵-۳ دهکده توریستی هوشمند زراس، ایذه - این دهکده در پشت سد کارون ۳ شهرستان ایذه و ۱۴ کیلومتری شهر دهدز واقع شده است. این دهکده با ۲۰۶ هکتار مساحت، هتل چهار ستاره، سویتها و ویلاهای فراوان محیطی آرام و زیبا را برای گردشگران نوروزی فراهم می آورد. ورزشهای آبی، قایق سواری، رستوران آبی، سویتها و کافی شاپهای آبی از دیگر امکانات تفریحی این دهکده به شمار می روند. آبشار شیون، روستای سادات حسینی و امامزاده شاپور نیز از دیگر چشم اندازهای این دهکده توریستی به شمار می روند.

۵- محدودیت های توسعه پایدار گردشگری در استان خوزستان

حفاظت از محیط زیست استان خوزستان نیاز به سرمایه گذاری کلان دارد که درآمدهای حاصل از توریسم می تواند منبع خوبی برای پاسخگویی بدان باشد. با توجه به تنوع محیط زیست و جاذبه های طبیعی در استان، هیچ ارگانی به تنهایی قادر به حفاظت از تمامی منظرهای طبیعی نخواهد بود. و از آنجا که محیط زیست هسته مرکزی صنعت گردشگری را تشکیل می دهد، گسترش فرهنگ حفظ منابع طبیعی و بهینه سازی صنعت توریسم و توسعه همه جانبه آن در آینده می بایست بر محور ترویج و فرهنگ حفظ محیط زیست، توجه به جامعه محلی و مشارکت های مردمی استوار باشد. تبعات چنین نگرشی در دراز مدت موجب بهبود وضعیت جهانگردی، حفظ محیط زیست و توسعه پایدار گردشگری استان خواهد شد که رسیدن به این مهم با محدودیت هایی نیز روبه رو است که از موقعیت خاص استان خوزستان ناشی می شود، از جمله این محدودیت ها می توان به موارد ذیل اشاره کرد که در فرآیند توسعه گردشگری استان نقش منفی را دارد.

۱- عدم اجرای طرح جامع گردشگری - اساسی ترین مشکل گردشگری تاسیسات منابع آبی سازمان آب و برق خوزستان عدم اجرای طرح جامع گردشگری است. که دستاوردهای مورد انتظار طرح را تدوین الگوی توسعه گردشگری در سه سطح محلی، ملی و بین المللی، ارائه راهبردهای معین در جهت دستیابی به سیاست های سند چشم انداز بیست ساله کشور، تعیین سازمان فضایی مرتبط با توسعه پهنه ها، مسیرها، محورها و کانون گردشگری استان و شناسایی طرح های موضعی و موضوعی مرتبط تعیین کردند و در سه مرحله شناخت و بررسی وضع موجود، تجزیه و تحلیل و ارزیابی منابع و تهیه طرح راهبردی - ساختاری گردشگری تعریف گردید.

۲- عدم وجود بسترهای توسعه گردشگری - نیاز به مجتمع های بین راهی (مجموعه کاملی از رستوران، مغازه های مختلف، نمازخانه، پمپ بنزین و سایر سرویس های مورد نیاز گردشگران) باتوجه به فاصله شهرهای استان خوزستان، تهیه امکانات رفاهی و بهداشتی مورد نیاز گردشگران و ایجاد جاده های دسترسی گردشگران به بسیاری از مناطق هدف گردشگری در استان از قبیل آبشار شوی، آبشار شیوند، سنگ نگار فنگ اژدر و قلعه ها زره و کوران در اندیمشک و...

۳- سهم پایین خوزستان از شرکت در نمایشگاهها و رویدادهای ملی و بین المللی برای معرفی جاذبه های

گردشگری - بدون تبلیغات گردشگری، هیچ کجای دنیا برای هیچ گردشگری شناخته شده نیست بنابراین استفاده از این ابزار برای معرفی جاذبه های استان خوزستان با فرهنگ و تمدنی چند هزار ساله و یکی از گهواره های تمدن جهانی امروزه باید بیش از پیش مورد توجه مسئولین قرار گیرد

۴- سهم نازل سرمایه گذاری بخش خصوصی در توسعه گردشگری استان - تسلط سهم و نقش دولت و دستگاه های دولتی در فعالیت های اقتصادی - اجتماعی استان به ویژه در بخش های صنعت و معدن و کشاورزی؛ کمبود منابع مالی، ضعف کارآفرینی و مشارکت ضعیف بخش خصوصی استان در فعالیت های اقتصادی - اجتماعی نسبت به سایر استان های کشور.

۵- عدم حمایت نیروهای بومی - روستائیان که در طبیعت و در نزدیکی مناطق هدف گردشگری زندگی می کنند دارای درآمد کمی هستند و گزینه های اقتصادی پایدار زیادی ندارند. توسعه گردشگری می تواند برای این دسته از مردم گزینه اقتصادی با ارزشی به شمار آید. در رویکرد گردشگری مبتنی بر اجتماع محلی، مشارکت جوامع محلی به عنوان دینفعان اصلی در تهیه، اجرا، نظارت و ارزشیابی طرحها و برنامه های توسعه گردشگری اهمیت دارد که آنها را می تواند به عوامل اجرائی مؤثر در حفاظت از مناطق طبیعی تبدیل نماید و چون رفاه آنها وابسته به حفظ محیط زیست است، از هیچگونه تلاشی در حفاظت از آن دریغ نخواهند کرد. مردم محلی از تلاش تجربی و علمی زیادی در مورد محیط طبیعی خود برخوردارند که از اجداد خود به ارث برده اند و با کمی آموزش می توانند مستقیماً در فعالیت های اقتصادی وابسته به توریسم مشارکت داشته باشند (نویل گر، ۱۹۷۵).

۶- تداوم شرایط و آثار نامطلوب ناشی از جنگ تحمیلی - به خصوص در نوار مرزی غرب استان و نامشخص بودن هویت کارکردی شهرهای آبادان و خرمشهر در سازمان فضایی و آمایشی استان و منطقه.

۷- عدم هماهنگی میان دستگاه های اجرایی ذیربط - پس از تعیین منطقه یا مکانی برای استفاده گردشگران لازم است کلیه دستگاه های ذیربط با برنامه ای زمان بندی شده و هماهنگی اقدام به احداث امکانات مورد نیاز در منطقه نمایند تا سرمایه بخش غیردولتی سریعاً وارد منطقه شده و امکانات مورد نیاز گردشگران را تأسیس نماید.

۸- عدم توسعه انواع آموزش های فنی و حرفه ای جهت تسهیل روابط اجتماعی و مبادلات فرهنگی بین اقوام مختلف

۶- پیشنهادات و راهکارهای رفع محدودیت ها :

با توجه به ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی گردشگری و ضرورت توسعه آن در کشور و استان خوزستان، پیشنهاد می گردد ابتدا جاذبه های گردشگری در محدوده سدهای مخزنی استان خوزستان معرفی و سپس با توجه به ظرفیت های قانونی و حقوقی و نیز ملاحظات خاص زیست محیطی، فعالیت های ممکن و مقدور گردشگری در محدوده مطالعاتی تعیین و تعریف شود و در ادامه بر اساس ظرفیت های محیطی و ملاحظات اقتصادی و اجتماعی، برنامه ریزی و مکان یابی تاسیسات زیربنایی و تسهیلات و خدمات گردشگری در محدوده سد ها صورت می گیرد. سپس به ارائه سند راهبردی سرمایه گذاری در تاسیسات و خدمات گردشگری و نیز سند راهبردی بهره برداری و مدیریت فعالیت های گردشگری اقدام گردد که در ادامه سند راهبردی بازاریابی محصولات گردشگری در قلمرو سد نیز می بایست مورد توجه قرار گیرد. در نهایت نیز برای مدیریت اثرات زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی فعالیت های پیش بینی شده گردشگری در محدوده مورد نظر راهکارها و اقدامات عملیاتی و اجرایی در یک افق چند ساله تعیین و تعریف گردد. در این مقاله به منظور رفع محدودیت های موجود و فراهم شدن بسترهای لازم برای توسعه گردشگری استان خوزستان پیشنهادهایی ارائه می دهد :

۱- پیگیری اجرای طرح جامع گردشگری استان خوزستان مطابق برنامه - طرح جامع گردشگری استان خوزستان با اهداف اصلی استراتژیک (ترسیم دورنمای امر گردشگری در توسعه استان، تعیین روش های ایجاد

محیطی امن و جذاب برای گردشگران داخلی و خارجی، تدوین روش‌های حفظ میراث طبیعی و انسان ساخت (اجرایی و عملیاتی) تعیین وظایف کلیه دستگاههای اجرایی مرتبط) و فرهنگی(تدوین شیوه‌های ارتقاء آگاهی و دانش عمومی جامعه میزبان، احترام به ساکنین مناطق، احترام به سابقه تاریخی و فرهنگی منطقه و حفظ ارزش‌های ملی و مذهبی) در کار گروه گردشگری استان به تصویب رسید. این طرح که با همکاری ۲ ساله دانشگاه شهید چمران و اساتید تهران تهیه شده از بهترین طرح‌های جامع کشور است که ملاک عمل برای طرح‌های گردشگری و سرمایه‌گذاری در امر گردشگری در استان می‌بایست می‌بود که پس از آن سرمایه‌گذاری‌ها با برنامه انجام شود و بر اساس آن کار اجرای پروژه‌ها به طور منظم و ساماندهی شده انجام شود که تاکنون اقدامات کافی جهت پیگیری به عمل نیامده است .

۲- توسعه زیرساختهای گردشگری - افزایش کیفیت آب شرب، افزایش بهره‌وری در توزیع و مصرف و کاهش هدر آب شرب در تمام نقاط مصرف و افزایش حجم تولید سرانه آب، افزایش ظرفیت تولید و قابلیت شبکه توزیع برق استان، توسعه امکانات جمع‌آوری و دفع فاضلاب، توسعه بخش درمان با استفاده از سرمایه‌گذاری و مشارکت بخش خصوصی (داخلی و خارجی) و اصلاح ساختاری و مدیریتی نظام خدمات تشخیصی - درمانی، تقویت امنیت اجتماعی فراگیر و مقابله با انواع ناهنجاری‌های اجتماعی، ایجاد هتل‌ها، مهمانپذیرها و اقامتگاه‌های موقت بین راهی و ارتقاء کمی و کیفی هتل‌ها و اقامتگاه‌ها در کلیه شهرهای استان، نوسازی، گسترش، و تقویت شبکه راه‌های داخلی استان (بین‌شهری و روستایی) و محورهای ارتباطی با استان‌های همجوار با تأکید بر راه‌های اصلی و راه‌آهن و نوسازی و ناوگان حمل و نقل عمومی استان و...

۳- تبلیغات - نقش تبلیغات گردشگری به‌منظور معرفی آثار فرهنگی- تاریخی، جلوه‌های طبیعی و خدادادی، آداب و رسوم و صنایع دستی استان جهت جذب گردشگران داخلی و خارجی بر کسی پوشیده نیست. در مقایسه با یکی از شهرهای کانادا که از نظر وسعت و جمعیت یک چهارم اهواز بوده لکن دارای سیزده سایت گردشگری است ضعف تبلیغات و عقب بودن از استانداردهای جهانی تبلیغات و لزوم توجه و اهتمام بیشتر به این موضوع به یک موضوع بسیار مهم تبدیل می‌گردد. که در این خصوص لازم است با راه‌اندازی سایتهای متعدد گردشگری، استفاده از نشریات، چاپ محصولات فرهنگی در مقیاس وسیع، دعوت از شبکه‌های دیداری و شنیداری بین‌المللی برای معرفی فرهنگ غنی استان در سطح بین‌الملل گام‌های بلند و اصولی برداشت.

۴- حمایت از سرمایه‌گذاری بخش خصوصی - استان خوزستان که بعلی امکان لازم برای جذب سرمایه‌گذاران بخش گردشگری را ندارد هم‌اکنون با اهتمام دولت به مقوله گردشگری و تخصیص منابع مالی و غیرمالی کافی به استان فرصتی بی‌نظیر را برای استفاده از تجارب و تخصص بخش خصوصی به‌منظور توسعه صنعت گردشگری را در دست دارد که لازم است با هماهنگی و همکاری کلیه دستگاههای ذیربط زمینه‌فعالیت این بخش در استان خوزستان بیش از پیش فراهم گردد.

۵- حمایت از نیروهای بومی - یکی از اهداف صنعت گردشگری در ایجاد تأسیسات گردشگری در یک منطقه استفاده از امکانات و توانمندی‌های نیروهای بومی و چرخش ثروت در منطقه و در نهایت محرومیت‌زدایی است. حمایت از نیروهای محلی بصورت تعاونی (در قالب انتفاعی آن) و تشکل‌های غیردولتی (در قالب غیرانتفاعی و فرهنگی آن) ضمن ایجاد و گسترش فرهنگ گردشگری در کلیه مناطق هدف گردشگری و میان کلیه اقشار جامعه، با محول نمودن بسیاری از وظایف دولت به این نیروها که موجب کاهش هزینه‌های دولت می‌شود، بعنوان یک برنامه مهم در دستور کار دولت است که با فراهم کردن شرایط تشویق مردم محلی به مشارکت فعال در برنامه‌ریزیها و پذیرفتن نقش در فعالیت‌های گردشگری از طریق تقبل هزینه‌های خرید غرفه در نمایشگاه‌های ملی و بین‌المللی، تقبل ۵۰٪ هزینه‌های تبلیغات و بازاریابی، اختصاص جوایز صادراتی، تجلیل از بهترین تورگردانان، کمک بلاعوض به تشکل‌های صنفی دست‌اندرکار و واگذاری امور تصدی‌گری می‌توان زمینه‌های نقش‌آفرینی این نیروها را در قسمتی از اقتصاد ملی،

یعنی صنعت گردشگری را ایجاد نمود. خاصه تشکل غیردولتی (NGO) که بعنوان حامیان و بازوان توانمند دولت نیرویی بالقوه برای توسعه گردشگری محسوب شده و می بایست از این نیروی عظیم و فرهیخته مردمی نهایت همکاری را اخذ نمود.

۶- بازسازی زیرساخت‌ها و فعالیت‌های اقتصادی - اجتماعی در مناطق جنگ‌زده استان (به ویژه

شهرستان‌های آبادان و خرمشهر) - پی‌گیری مستمر و دائمی مدیریت کلان استان و دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط از طریق مراجع فرا استانی برای گسترش زیرساخت‌ها و تأسیسات و امکانات گردشگری در عرصه‌های تاریخی، آثار جنگ تحمیلی و نوار ساحلی جنوب استان

۷- هماهنگی میان دستگاه‌های اجرایی ذیربط - هماهنگی میان دستگاه‌های اجرایی در اجرای برنامه‌های

گردشگری نقش بسیار مهمی در توسعه صنعت گردشگری دارد. این هماهنگی می بایست به گونه‌ای باشد که هر دستگاه ذیربط در چهارچوب شرح وظایف و فعالیت خود اقدام به ارائه بهترین خدمات و استفاده از فن آوری روز دنیا درخصوص سرویس دهی به گردشگری داخلی و خارجی نماید.

۸- توسعه انواع آموزش‌های فنی و حرفه‌ای جهت تسهیل روابط اجتماعی و مبادلات فرهنگی بین اقوام

مختلف - تقویت روابط خرده فرهنگ‌های محلی و گذر از فرهنگ قومی عشیره‌ای به فرهنگ ایرانی اسلامی ، تقویت ارزش‌های فرهنگی و ویژگی‌های هویتی استان از جمله دیگر اقدام‌هایی است که باید در استان انجام شود.

۷- جمع بندی :

بر اساس گزارشها صنعت گردشگری بعد از صنایع نفت و خودروسازی درآمدزاترین صنعت حال حاضر دنیا به شمار میرود و نقش مهمی در توسعه اقتصادی کشورها بازی میکند. سازمان جهانی گردشگری UNWTO نیز در جدیدترین گزارش خود (در سال ۲۰۱۰) آینده مناسبی برای صنعت گردشگری ایران پیش بینی نکرده است و تجارب موفق دیگر کشورهای جهان که مثل ایران از اقتصاد تک محصولی برخوردارند ثابت کرده که در کنار صنعت نخست کشور ، گردشگری هم پایه پای آن صنعت اولیه گام بر می دارد و علاوه بر اشتغال زایی ، ثروت های کلان را وارد کشوری کند . سازمان آب و برق خوزستان در دهه‌های ۷۰ و ۸۰ در کنار سد های مخزنی موفق به ایجاد ویلا و مجتمع فرهنگی، خدماتی، رفاهی برای پرسنل خود گردید که در نهایت سایر گردشگران نیز از این خدمات بهره بردند اما جز وزارت نیرو هیچ بخش خصوصی با وجود فرصت‌های گردشگری مخصوصا در حوزه ورزش‌های آبی حاضر به سرمایه‌گذاری در این زمینه نشده است. به عبارتی سازمان میراث فرهنگی سرمایه گذاری را به این سمت هدایت نکرده است و عملاً از جذابیت‌های دریاچه‌های پشت سد های کرخه، دژ، عباس‌پور، گذار، مارون، گتوند و... سایر جاذبه های مرتبط به رودخانه های استان بهره برده نشده و نتوانسته طرح‌هایش را در این مناطق به اجرا درآورد که با توجه به منابع و جاذبه‌های متنوع و گسترده گردشگری از یک طرف و افزایش تقاضا برای فعالیتهای فراغتی، تفریحی و گردشگری از طرف دیگر، بهره برداری بهینه و پایدار از این منابع برای تامین نیازهای فراغتی جامعه و ایجاد اشتغال و درآمد رونق اقتصادی اهمیت و ضرورت پیدا می کند .

۸- نتیجه گیری :

بر اساس نتایج این مطالعه مهمترین فرصت پیش روی صنعت گردشگری در استان خوزستان به ترتیب مستعد بودن منطقه جهت سرمایه گذاری جهت استفاده از منابع طبیعی و انسانی و افزایش توجه دولت به برنامه ریزی و تشویق سرمایه گذاری در بخش خصوصی و مهم ترین تهدید پیش روی گردشگری عدم وجود برنامه ریزی مدون دولت جهت هدایت سرمایه گذاری و عدم تخصیص بودجه کافی به بخش گردشگری استان از سوی دولت می باشد . لزوم زمینه‌سازی برای استفاده از قابلیت‌ها و پتانسیل های طبیعی و دست ساخته موجود ، تهیه و اجرای سند راهبردی و یکپارچه توسعه گردشگری در قلمرو سدهای

مخزنی استان در جهت توسعه پایدار گردشگری در ابعاد مختلف اهمیت ویژه خواهد داشت که با توجه به ماهیت بین بخشی گردشگری، چارچوب فعالیت و مسئولیت های سازمان آب و برق خوزستان و دیگر سازمانها و نهادهای مرتبط (اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، اداره کل منابع طبیعی، اداره کل حفاظت محیط زیست و معاونت برنامه ریزی استانداری) را در زمینه فعالیت های تفریحی و گردشگری در حریم سدهای مخزنی استان تعیین و در مراجع قانونی مانند کارگروه گردشگری استان تصویب کند .

۹- تشکر و قدردانی : از دفتر تحقیقات سازمان آب و برق خوزستان برای حمایت مالی مقاله و سرکار خانم لینا چاسبی نژاد بابت در اختیار گذاشتن کلیه جداول مربوط به سدها و نیروگاههای استان خوزستان تشکر و قدردانی می گردد .

۱۰- منابع :

۱. شیخی ، آزاده ، جعفری، محسن ، شیخی ، آریو . نقش گردشگری در توسعه مناطق محروم ، چهارمین همایش منطقه ای چالشها و راهکارهای توسعه در مناطق محروم ، ۱۳۹۲
۲. زارعی ، رضا ، شجاعیان ، زهرا ، مظفری ، مسعود . ارزیابی گردشگری پایدار در استان خوزستان ، همایش منطقه ای توریسم و توسعه ، ۱۳۸۹
۳. سلیمانزاد ، ایرج ، نقش توریسم در توسعه اقتصادی جمهوری اسلامی ایران (مورد مطالعه شده استان آذربایجان غربی)، اولین همایش مدیریت و توسعه گردشگری. چالشها و راهکارها، ۱۳۹۰
۴. قره داغی ، مینا ، نگاهی به عمده ترین قابلیت ها و محدودیت های استان خوزستان ، هفته نامه خبری و تحلیلی برنامه ، شماره تحلیلی ۰۲۴۷-۱۳۸۹، ۱۷۳۵
۵. محمدپور، سعید ، راهکارهای توسعه گردشگری در خوزستان ، سایت انجمن دوستداران میراث فرهنگی تاریانا خوزستان ، ۱۳۸۷
۶. گهستونی ، مجتبی ، بهبود فضای سرمایه گذاری توسعه گردشگری خوزستان ، روزنامه دنیای اقتصاد ، بارکد خبر: DEN-757776، ۱۳۹۲
۷. الماسی ، حسن ، گردشگری در فلسفه اسلامی، همایش بین المللی روز جهانی فلسفه، ۱۳۸۹
۸. الماسی ، حسن ، تدوین استراتژی صنعت گردشگری به روش چارچوب جامع تدوین استراتژی، کنفرانس بین المللی مدیریت استراتژیک و عملکرد، ۱۳۸۹
۹. طرح جامع توسعه قطب گردشگری دریاچه گهر استان فارس ، مهندسین مشاور شهرسازی عرصه
۱۰. طرح جامع توسعه گردشگری تالاب انزلی استان گیلان ، مهندسین مشاور رویان .
۱۱. طرح جامع محور گردشگری تیگران - ماهان استان کرمان ، مهندسین مشاور آتک .
۱۲. طرح جامع توسعه قطب گردشگری کلات نادری استان خراسان شمالی ، مهندسان مشاور هفت شهر .
۱۳. طرح جامع توسعه گردشگری دریاچه ولشت استان مازندران ، مهندسین مشاور شرق آیند .
۱۴. طرح جامع توسعه گردشگری غار علیصدر استان همدان ، مهندسین مشاور شرق آیند .
۱۵. طرح جامع توسعه قطب گردشگری جزیره مینو استان خوزستان ، مهندسان مشاور گزینه .
۱۶. طرح جامع توسعه قطب گردشگری تالاب شادگان استان خوزستان ، مهندسان مشاور گزینه .
۱۷. طرح جامع توسعه قطب گردشگری آبشار مارگون استان کهگیلویه و بویراحمد، مهندسان مشاور ساپ
۱۸. طرح جامع محور فرهنگی - گردشگری مشهد - توس، مهندسان مشاور ساپ .
۱۹. طرح توسعه صنعت گردشگری در محدوده ساحلی دریای مازندران ، مهندسین مشاور ساپ .
۲۰. طرح پژوهشی بررسی روشهای ارتقاء صنعت گردشگری استان یزد ، مجری دکتر علی مصطفایی .
۲۱. طرح جامع منطقه نمونه گردشگری مارکوه رامسر ، مهندسین مشاور آیمیس پارس .

۲۲. طرح مکانیابی، امکانسنجی و طراحی کمپینگ های اقامتی کشور ، مهندسين مشاور هفت شهر .
۲۳. طرح جامع گردشگری نیشابور ، مهندسين مشاور آرمانشهر .
۲۴. طرح جامع منطقه نمونه گردشگری طالقان استان قزوین ، مهندسين مشاور محیط شهر .
۲۵. طرح جامع قطب گردشگری شهرستان الیگودرز ، مهندسي مشاور نقش کوثر .
۲۶. طرح جامع شهر توریستی بین المللی خلیج فارس استان تهران ، گروه طراحی و مشاور ایران امید .
۲۷. طرح جامع منطقه نمونه گردشگری زرنديه ، مهندسين مشاور محیط اندیش پایدار .
۲۸. طرح جامع منطقه نمونه گردشگری خلیجستان قم ، مهندسين مشاور محیط اندیش پایدار .
۲۹. طرح جامع منطقه نمونه گردشگری چغاخور شهر کرد ، مهندسين مشاور آمایشگران توسعه .
۳۰. طرح محور گردشگری کوهرنگ- مسجد سلیمان- شوش ، مهندسين مشاور واسپور .
۳۱. طرح جامع توسعه گردشگری منطقه آزاد چابهار، مهندسين مشاور ره شهر .
۳۲. حیدری ، رحیم . مبانی برنامه ریزی صنعت گردشگری ، چاپ اول ، تهران، ۱۳۸۷
۳۳. رضوانی ، محمد رضا ، توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار . تهران : انتشارات سمت ، چاپ اول ، ۱۳۸۷
۳۴. سقایی ، مهدی ، گردشگری روستایی و توسعه . تهران : دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ۱۳۸۲
۳۵. سقایی ، مهدی عملکرد و نقش گردشگری در توسعه پایدار نواحی روستایی، پایان نامه دکتری دانشگاه تهران، ۱۳۸۹
۳۶. کهن، گوئل، صنعت توریسم و توسعه پایدار نمادی از مدیریت پویا. محیط شناسی، شماره ۲۱ و ۲۲، دانشکده محیط زیست دانشگاه تهران ، ۱۳۷۷
۳۷. « توسعه گردشگری یا توسعه فرهنگ گردشگری » ، سرمقاله ، مجله جنگل و مرتع ، دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران ، شماره ۷۱.
۳۸. سینایی، وحید. توسعه پایدار و گردشگری. ماهنامه تخصصی بازاریابی. شماره ۴. ۱۳۷۸
۳۹. جهانیان، منوچهر، تردست ، زهرا ، خلیلی ، سعید ، غلامی، بهادر ، گردشگری ، اقتصاد و توسعه پایدار (مطالعه موردی : شهرستان اراکواز ملکشاهی)، همایش ملی گردشگری ، توسعه پایدار عدم اتکا به درآمدهای نفتی، ۱۳۹۱
۴۰. سایت گردشگری و جاذبه های طبیعی
۴۱. سایت مرکز اطلاع رسانی گردشگری علمی – فرهنگی دانشجویان ایران
۴۲. سایت قوانین و مقررات گردشگری
۴۳. سایت جاذبه های گردشگری ایران
۴۴. سایت گردشگری الکترونیک
۴۵. سایت سازمان جهانی جهانگردی unwto
۴۶. سایت خبرگزاری میراث فرهنگی و گردشگری
۴۷. سایت شرکت سرمایه گذاری ایرانگردی و جهانگردی